

OSTATNI KOMENDANCI

OSTATNI ŻOŁNIERZE

1951–1963

...tak jak ale figura

A circular stamp featuring a rooster in the center. The text around the border reads "KRAJINA OPERATIVNA" at the top and "ZORJAN" at the bottom.

OSTATNI KOMENDANCI

1951–1963

OSTATNI ŻOŁNIERZE

Wydanie drugie, uzupełnione

Prezydent
Rzeczypospolitej Polskiej

Warszawa, 1 marca 2016 roku

Szanowni Państwo,

oddaję w Państwa ręce nowe, uzupełnione wydanie publikacji o ostatnich obrońcach niepodległego państwa polskiego. Obrońcach walczących z systemem komunistycznym, narzuconym naszej Ojczyźnie po II wojnie światowej. Wydanie pierwsze zostało opracowane z inicjatywy śp. ministra Władysława Stasiaka – wspaniałego, oddanego Polsce człowieka, mojego przyjaciela i współpracownika w Kancelarii śp. Prezydenta RP prof. Lecha Kaczyńskiego.

Jak wówczas, tak i dziś publikacja ta ma być naszym hołdem dla niedocenionych bohaterów polskiej wolności. Ludzi, którzy wbrew wszelkim kalkulacjom czy szansom na zwycięstwo militarne podjęli – w wielu przypadkach – heroiczną walkę w imię tego, co dla nas, Polaków, najcenniejsze: niepodległości państwa i godności każdego człowieka. Historia podziemia antykomunistycznego jest wciąż odkrywana, stale poznajemy nowe fakty. Dzieje się to za sprawą historyków, ale i wielu społecznych lokalnych działaczy oddanych tej sprawie. Za tę pracę serdecznie dziękuję.

Żołnierze niezłomni nie walczyli z Polską i Polakami, jak przez prawie pięć dekad próbowano nam wmówić. Oni walczyli o Polskę i o Polaków. Nie opuścili swojej Ojczyzny – za nią cierpieli, za nią umierali. Nasz hołd i pamięć o nich jest wyrazem szacunku dla wszystkiego, co w ponadtysiącletnich dziejach naszego państwa i narodu stanowiło o wielkości i wyjątkowości Polaków, a także o naszej pozycji w Europie. Dziś marzenia Żołnierzy Wyklętych o Polsce chcemy i możemy urzeczywistniać.

Niech treść publikacji i refleksja towarzysząca jej lekturze skłaniają nas do działania na rzecz naszej Ojczyzny i dobra wspólnego. Niech najdzielniejsi z dzielnych – żołnierze niezłomni – staną się patronami naszej narodowej i obywatelskiej wspólnoty.

Chwała Bohaterom!

SPIS TREŚCI

- Ostatni leśni** – *Kazimierz Krajewski, Tomasz Łabuszewski* 6
- Józef Franczak „Lalek”** – *Jarosław Szczęśniak* 18
Józef Franczak „Lalek” – ostatni partyzant II Rzeczypospolitej. Po ataku ZSRS na Polskę w 1939 r. trafił do sowieckiej niewoli, skąd zbiegł. Wstąpił do ZWZ, przekształconego później w AK. Ukrywał się od 1941 r. Po wkroczeniu na teren Polski ACz walczył w partyzanckich oddziałach: Hieronima Dekutowskiego „Zapory” i Zdzisława Brońskiego „Uskoka” następnie ukrywał się przez wiele lat. Zginął z bronią w rękę w 1963 r.
- Andrzej Kiszka „Dąb”** – *Sławomir Poleszak* 32
Andrzej Kiszka „Dąb” to jeden z najdłużej walczących „Żołnierzy Wyklętych”. Od 1941 r. działał w Podziemiu. Na mocy amnestii z 1947 r. ujawnił się, ale wkrótce po raz kolejny został zmuszony do konspirowania. Przez kolejnych 15 lat skutecznie wymykał się bezpiece. Został aresztowany w grudniu 1961 r. W komunistycznych więzieniach spędził 9 lat.
- Michał Krupa „Wierzba”** – *Aleksander Szycht* 44
Michał Krupa „Wierzba” w 1943 r. wstąpił do oddziału partyzanckiego NOW, dowodzonego przez Franciszka Przysiężniaka „Ojca Jana”. Walczył z Niemcami, Sowietami i nacjonalistami ukraińskimi. Służył kolejno w zgrupowaniach Józefa Zadzińskiego „Wołyniaka” i Adama Kusza „Garbatego”, a następnie przez szereg lat żył w ukryciu. Aresztowany w 1959 r. Z więzienia zwolniony w 1965 r.
- Stanisław Marchewka „Ryba”** – *Sławomir Poleszak* 68
Stanisław Marchewka „Ryba” w trakcie wojny obronnej 1939 r. dostał się do niewoli. Zbiegł z transportu do stalagu i po powrocie w rodzinne okolice Łomży został członkiem podziemia niepodległościowego. Po 1945 r. nie złożył broni i podjął walkę przeciwko komunistom. Osaczony w bunkrze, zginął w marcu 1957 r.
- Stefan Kobos „Wrzos”** – *Jacek Wołoszyn* 76
Stefan Kobos „Wrzos” jest jedną z partyzanckich legend Lubelszczyzny. Od 1939 r. przez 17 lat walczył z Niemcami i Sowietami. Aresztowany w styczniu 1956 r., mimo protestów ludności okolic Biłgoraja, pamiętającej jego bohaterstwo, został skazany na 15 lat więzienia. Ze względu na stan zdrowia został zwolniony w 1962 r.
- Józef Cieśla „Topór”** – *Aleksander Szycht* 90
Józef Cieśla „Topór” do konspiracji przystąpił już w 1940 r. Związany przed wojną z ruchem ludowym, trafił dwa lata później w szeregi BCh. Jego oddział zasłynął skutecznymi atakami na niemieckie transporty wojskowe, a po wojnie obroną ludności przed stalinowcami. Aresztowany w 1955 r., otrzymał siedmiokrotną karę śmierci, ale na fali „odwilży” wyrok złagodzono do 15 lat pozbawienia wolności. Józef Cieśla zmarł w więzieniu w 1969 r.

- Jan Sałapatek „Orzeł” – Maciej Korcuć**..... 114
 Jan Sałapatek „Orzeł” w okresie okupacji niemieckiej wstąpił do AK i utworzył oddział partyzancki. Po wkroczeniu na teren Polski sowieckiej armii, zmuszony został do dalszego ukrywania się i podziemnej walki. Początkowo działał w zgrupowaniu mjr. Józefa Kurasia „Ognia”, a potem samodzielnie dowodził oddziałem partyzanckim. Przetrwał w konspiracji do 1955 r. Zginął w zasadzce UB.
- Antoni Kwiedorowicz „Lis” – Bartłomiej Rychlewski** 130
 Antoni Kwiedorowicz „Lis” na przełomie lat 1943/1944 wstąpił do narodowej partyzantki litewskiej. Wraz ze swym oddziałem przeszedł na teren Suwalszczyzny, gdzie w walce z komunistami Litwini współpracowali z polskim podziemiem. Po rozbiciu litewskiego oddziału Kwiedorowicz przyłączył się do polskich struktur niepodległościowych. Zasłynął jako specjalista od budowy doskonale ukrytych bunkrów. Ostatni partyzant Puszczy Augustowskiej zginął w 1954 r. w obławie UB-KBW.
- Jan Tabortowski „Bruzda” – Jarosław Szczęśniak** 140
 Jan Tabortowski „Bruzda”, uczestnik bitwy nad Bzurą, uciekł z niemieckiej niewoli. Pod okupacją sowiecką budował konspiracyjne struktury w pow. Bielsk Podlaski. W 1942 r. aresztowany przez gestapo, uciekł z więzienia w Łomży. Po walkach z wycofującymi się w 1944 r. Niemcami wpadł w ręce Sowietów i znów zbiegł. Zbrojnie przeciwstawiał się stalinowskiej władzy do 1954 r. Zginął podczas walki z milicją we wsi Przytuły pod Jedwabnem.
- Józef Ślęzak „Mucha” – Jerzy Targalski**..... 146
 Józef Ślęzak „Mucha” w 1942 r. wywieziony przez Niemców na roboty pod Wrocław. Do domu powrócił po zajęciu Śląska przez ACz w 1945 r. W 1946 r. podjął walkę z nowym okupantem w szeregach partyzantki antykomunistycznej. Dowodził jednym z oddziałów KWP. Ukrywającego się „Muche” aresztowano w wyniku zdrady w 1954 r. Został skazany na trzykrotną karę śmierci i stracony w 1955 r.
- Kazimierz Dyksiński „Kruczek” – Jacek Pawłowicz**..... 156
 Kazimierz Dyksiński „Kruczek” podczas II wojny światowej był przymusowym robotnikiem w Niemczech. Po powrocie do Polski został żołnierzem Ruchu Oporu Armii Krajowej, a następnie 11. Grupy Operacyjnej NSZ. W chwili swojej śmierci w boju 10 czerwca 1954 r. był ostatnim partyzantem antykomunistycznego podziemia na północnym Mazowszu.
- Ludwik Danielak „Szatan” – Jerzy Targalski** 168
 Ludwik Danielak „Szatan” stał się legendarnym żołnierzem Konspiracyjnego Wojska Polskiego ziemi bełchatowskiej i piotrkowskiej. Stawiał opór „władzy ludowej” od 1946 r. do 1954 r. Był dowódcą oddziału partyzanckiego, a następnie ukrywał się od 1949 r. do 1954 r. Skazany przez komunistyczny sąd na sześciokrotną karę śmierci, został stracony w 1955 r.
- Leon Majchrzak „Dzięcioł” – Daniel Piekaruś**..... 180
 Leon Majchrzak „Dzięcioł”, żołnierz Kedywu AK w czasie II wojny światowej. Aresztowany przez UB, a następnie skazany na karę śmierci za działalność niepodległościową. Zbiegł z lubelskiego więzienia w 1945 r. Był jednym z ostatnich antykomunistycznych partyzantów ziemi krasnostawskiej na Lubelszczyźnie. Stawiał zbrojny opór „władzy ludowej” do końca 1953 r. Zdradzony, a następnie otoczony przez oddziały UB i KBW, popełnił samobójstwo.

- Jan Turzyniecki „Mogiłka”** – *Sławomir Poleszak* 188
 Jan Turzyniecki „Mogiłka” od 1942 r. działał w konspiracji. Brał udział w walce z okupantem hitlerowskim, a także w bojach, jakie oddziały AK toczyły z UPA. Po wojnie pozostał w ukryciu, ujawniając się na mocy amnestii z 1947 r. Jednak już rok później podjął zbrojną walkę. Schwytyany w 1953 r., został skazany na 12 lat pozbawienia wolności. Zmarł osiem miesięcy po wyjściu z więzienia w 1965 r.
- Kazimierz Krasowski „Głuszec”** – *Piotr Łapiński* 196
 Kazimierz Krasowski „Głuszec” brał udział w wojnie obronnej 1939 r. Od maja 1941 r. ukrywał się przed poborem do ACz, a następnie walczył z Niemcami w szeregach NSZ. Po ponownym wkroczeniu Sowieców do Polski podjął walkę z UB i NKWD. Przez wiele lat stawiał zbrojny opór władzy komunistycznej. W 1953 r. ujęty przez UB został skazany przez komunistyczny sąd na karę śmierci i stracony w 1954 r.
- Wacław Grabowski „Puszczyk”** – *Tomasz Łabuszewski, Kazimierz Krajewski* 210
 Wacław Grabowski „Puszczyk” od września 1939 r. aż do śmierci w lipcu 1953 r. toczył nieprzerwaną walkę z dwoma totalitarnymi najeźdźcami: niemieckim i sowieckim. Zastąpił m.in. z partyzanckich wypadów na teren Prus Wschodnich, a więc tereny, które przed wojną leżały poza granicami Polski. Ostatnią walkę wraz ze swoimi sześcioma żołnierzami stoczył przeciwko 1,3 tys. przeciwnikom z KBW.
- Stanisław Przybylak „Marianna”** – *Jerzy Bednarek* 220
 Stanisław Przybylak „Marianna” był żołnierzem września 1939 r. Należał do AK, a po wojnie zdezerterował z MO i wstąpił do antykomunistycznej partyzantki. Od 1946 r. prawie przez 7 lat żył w ukryciu. Został zastrzelony przez funkcjonariuszy grupy operacyjnej UB i MO podczas zasadzki w 1953 r. Był ostatnim żołnierzem antykomunistycznego oddziału partyzanckiego sierż. Eugeniusza Kokolskiego „Groźnego”, który walczył w Wielkopolsce.
- Stanisław Kuchciewicz „Wiktor”** – *Artur Piekarczyk* 228
 Adam Stanisław Kuchciewicz „Wiktor” stawiał zbrojny opór komunizmowi do 1953 r. Od 1940 r. działał w konspiracji na Lubelszczyźnie. W latach 1943–1946 był żołnierzem oddziałów partyzanckich NSZ-NZW „Jacka”, „Szarego”, „Boruty”, a następnie oddziału WiN „Uskoka” (1946–1949). W latach 1949–1953 dowodził antykomunistycznym oddziałem partyzanckim. Zginął z bronią w ręku w lutym 1953 r. w Piaskach koło Lublina (w dotychczasowej literaturze przyjęta była pisownia nazwiska „Wiktora” jako Kuchciewicz, jednak z akt metrykalnych rodziny wynika jednoznacznie, że prawidłowa pisownia brzmi Kuchciewicz).
- Kazimierz Kamieński „Huzar”** – *Tomasz Łabuszewski, Kazimierz Krajewski* 244
 Kazimierz Kamieński „Huzar” należał do najdłużej i najskuteczniej stawiających opór żołnierzy Polski Podziemnej. 13 lat nieprzerwanie walczył z obydwoma wrogami wolności Polski – z hitlerowskimi Niemcami i z komunistami, zarówno z Sowiecami, jak i z rodzimymi zdrajcami Ojczyzny. „Huzar” został podstępnie schwytyany w 1952 r. i rok później rozstrzelany na mocy komunistycznego wyroku.

- Stanisław Orłowski „Piorun”** – *Bartłomiej Rychlewski*..... 260
Stanisław Orłowski „Piorun”, żołnierz wojny obronnej w 1939 r., zbiegł z niewoli niemieckiej, powrócił w Augustowskie i do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej ukrywał się przed Sowietami. Po wkroczeniu Niemców działał w podziemnej Chłostrze. Walki nie zaprzestał po ponownym wkroczeniu Sowietów. Poległ w walce w lecie 1952 r.
- Stanisław Cieślewski „Lipiec”** – *Sławomir Poleszak*..... 278
Stanisław Cieślewski „Lipiec” walczył w kampanii 1939 r., potem tworzył załóżki konspiracji w strefie zajętej przez Związek Sowiecki. Aresztowany przez NKWD, zbiegł z więzienia w kilka dni po inwazji niemieckiej na ZSRS. Wrócił do pracy konspiracyjnej. W 1944 r. ponownie aresztował go NKWD, nie rozpoznając wszakże jego prawdziwej tożsamości. Po powrocie do kraju został zmuszony do zejścia do Podziemia. Zginął w walce z UB i KBW w 1952 r.
- Adam Ratyniec „Lampart”** – *Kazimierz Krajewski, Tomasz Łabuszewski* 286
Adam Ratyniec „Lampart”, żołnierz AK, walczył z niemieckim, a potem sowieckim wrogiem. Ranny w walce i aresztowany przez UB uciekł i ponownie włączył się do działań zbrojnego podziemia niepodległościowego. Na Podlasiu dowodził patrolami słynnej 6. Wileńskiej Brygady AK. Zginął w walce w 1952 r., otoczony wraz ze swymi kilkoma żołnierzami przez kilkusetosobowe siły KBW.
- Hieronim Rogiński „Róg”** – *Krzysztof Kacprzak* 298
Hieronim Rogiński „Róg” w czasie II wojny światowej został wywieziony do Niemiec na roboty, skąd zbiegł i powrócił w rodzinne strony w pow. Kolno. Związał się ze zbrojną konspiracją. Walczył z niemieckim, a potem sowieckim okupantem. W 1948 r. zatrzymany przez UBP, zbiegł z aresztu. W 1952 r. otoczony przez UB wysadził się w bunkrze granatem.
- Piotr Burdyn „Kabel”** – *Bartłomiej Rychlewski*..... 308
Piotr Burdyn „Kabel”, żołnierz Suwalsko-Augustowskiego Obwodu Zrzeszenia „WiN”, a następnie twórca i dowódca grupy partyzanckiej działającej w latach 1949–1952 w pow. Augustów, Ełk, Giżycko, Gołdap, Olecko, Suwałki i Węgorzewo.
- Stanisław Grabowski „Wiarus”** – *Piotr Łapiński* 326
Stanisław Grabowski „Wiarus” od 1943 r. walczył w szeregach NOW, następnie po „wyzwoleniu” w NZW. Jeszcze za życia stał się prawdziwą legendą. Zwykły chłopak z Podlasia przez blisko 5 lat skutecznie wodził za przysłowiowy nos wojewódzką bezpiekę oraz trzy urzędy powiatowe. Desperacja i styl w jakim działał, sprawiły, że powszechnie nazywany był „Szalonym Staśkiem”. Zginął w walce z grupą operacyjną UB–KBW w 1952 r.
- Władysław Łabaj „Uciekinier”** – *Mirostlaw Surdej* 336
Władysław Łabaj „Uciekinier” był żołnierzem Kedywu Obwodu AK Dębica. Nie ujawnił się. W grudniu 1951 r. zatrzymany po dwugodzinnej walce z grupą operacyjną KBW–UB, którą stoczył jedynie w towarzystwie Antoniego Chorążego i jego żony. W lutym 1952 r. został skazany na karę śmierci, którą wykonano miesiąc później.

Edward Taraszkiewicz „Żelazny” – Grzegorz Makus	350
Edward Taraszkiewicz „Żelazny” był legendarnym dowódcą polskiego podziemia niepodległościowego. Wsławił się wieloma spektakularnymi akcjami zbrojnymi przeciwko ludziom i instytucjom narzucającym Polsce komunizm. Od czerwca 1945 r. był zastępcą dowódcy w oddziale partyzanckim WiN swojego brata Leona Taraszkiewicza „Jastrzębia”, a po jego śmierci w styczniu 1947 r. przejął komendę nad pozostałymi w konspiracji żołnierzami. Walczył do października 1951 r. Poległ z bronią w rękę podczas próby przebicia się przez pierścień oblawy na Lubelszczyźnie.	
Jan Kmiołek „Wir” – Kazimierz Krajewski	376
Jan Kmiołek „Wir” związał się z partyzantką w 1941 r. Jego aktywność na Mazowszu to pasmo brawurowych akcji i nieugiętego oporu wobec obu najeźdźców do 1951 r. Został stracony w więzieniu na Rakowieckiej na warszawskim Mokotowie w sierpniu 1952 r., po sfingowanym procesie sądowym.	
Mieczysław Dziemieszkiewicz „Rój” – Tomasz Łabuszewski, Kazimierz Krajewski	394
Mieczysław Dziemieszkiewicz „Rój” jest jedną z legend podziemia niepodległościowego Mazowsza. Zaangażowany był w konspirację NSZ podczas II wojny światowej. Przymusowo zwerbowany do „ludowego” Wojska Polskiego zdezerterował i aż do bohaterskiej śmierci w 1951 r. był postrachem bezpieki i komunistów w pow. ciechanowskim, przasnyskim i pułtuskim.	
Ostatni obrońcy Kresów – Tomasz Łabuszewski, Kazimierz Krajewski	412
Na anektowanych przez Sowieców Północno-Wschodnich Kresach II RP – po ewakuacji większości sił AK „za linię Curzona?” – pozostały ośrodki zorganizowanego oporu. W historii tej nierównej walki szczególnie zapisali się tacy dowódcy jak ppor. Mieczysław Niedziński „Niemen”, czy ppor. Anatol Radziwonik „Olech”. Na Grodzieńszczyźnie ostatni oddział Sowieci zniszczyli w maju 1952r. W powiecie wołkowyskim grupa Alfonsa Kopacza „Alfonka”, „Wróbla” przetrwała do marca 1953 r. Na Nowogródzczyźnie ostatnia grupa partyzancka walczyła do 1953 r. Jeszcze dłużej opór stawiali pojedynczy partyzanci, tzw. odinoczki. Niektórym z nich udało się przetrwać w ukryciu aż do 1956 r.	
Podziemie zbrojne w Europie Wschodniej – Grzegorz Kuczyński.....	438
Okupacja sowiecka i instalacja komunistycznych reżimów napotkały zbrojny opór w niemal całej Europie Środkowej i Wschodniej, od anektowanych przez Moskwę krajów bałtyckich po Bałkany. W wielu państwach partyzanci walczyli z bronią w rękę jeszcze w latach 50., a w niektórych krajach nawet 60. Ostatnich „leśnych” komuniści zabili lub schwytali dopiero w latach 70. (Estonia, Rumunia).	
Kalendarium – od 1951 r.	454
Ostatni partyzanci – od 1951 r.	484
Indeks nazwisk i pseudonimów.....	516